

УДК 351.865“4“-021.321:001.4
DOI: 10.26565/2075-1834-2019-28-12

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ» ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Шкуропацький Олександр,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, 61024, вул. Пушкінська, 77
e-mail: shkuropatskyi@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4679-7292>

Мехеда Владислав,

викладач Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, 61024, вул. Пушкінська, 77
e-mail: mekhedavd@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2160-3738>

Пашенко Євген,

викладач Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, 61024, вул. Пушкінська, 77
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

АНОТАЦІЯ: у статті досліджуються деякі проблемні аспекти нормативно-правового регулювання введення та закінчення особливого періоду в Україні. Проаналізовано законодавчі визначення поняття «особливий період». Досліджено судову практику та підкреслено проблематику розуміння поняття особливого періоду та часових меж його дії. Підкреслено, що в Україні існує дві правові форми функціонування країни в сфері оборони, це мирний час та особливий період. Розкрита правова природа «особливого періоду», визначені відповідні складові, підстави його введення та час закінчення. Розкрито зміст правового режиму «воєнний стан», та понять «час мобілізації», «військові формування». Зокрема підкреслено, що поняття «час мобілізації» може мати два різні змістовні навантаження, та значення цього поняття для визначення часових меж особливого періоду. У роботі обґрунтовується період тривалості особливого періоду, та аналізуються складові що визначають та охоплюються часовими межами особливого періоду. Проаналізовано законодавчі поняття воєнного стану, підкреслено різницю між поняттями воєнний час та правовий режим воєнного стану, та їх співвідношення з розумінням тривалості та розповсюдження особливого стану. Досліджено та визначено момент початку дії режиму воєнного стану та правова основа його введення.

Визначено значення оголошення Верховною Радою України стану війни для початку особливого періоду. Зазначено також, що відбудовний період після закінчення воєнних дій не може настати в країні у якій не було воєнного часу.

Досліджено та проаналізовано поняття «органи військового управління», «Збройні Сили України», «військові формування».

Досліджено також поняття «збройної агресії» та дії які вважаються збройною агресією, як підстава для запровадження особливого періоду.

Зроблено висновок, що «особливий період» розпочинається з моменту оприлюднення Указу Президента України «Про мобілізацію», а закінченням буде повне виконання Указу Президента України «Про демобілізацію».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відбудовний період, воєнний стан, демобілізація, Збройні Сили України, мобілізація, особливий період, військові формування.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ «ОСОБЫЙ ПЕРИОД» И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ

Шкуропацкий Александр,

кандидат юридических наук,
доцент кафедры Военно-юридического института
Национального юридического университета
имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, 61024, ул. Пушкинская 77,
e-mail: shkuropatskyi@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4679-7292>

Мехеда Владислав,

преподаватель Военно-юридического института,
Национального юридического университета
имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, 61024, ул. Пушкинская 77,
e-mail: mekhedavd@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2160-3738>

Пащенко Евгений,

преподаватель Военно-юридического института,
Национального юридического университета
имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, 61024, ул. Пушкинская 77,
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

АННОТАЦИЯ: в статье исследуются некоторые проблемные аспекты нормативно-правового регулирования введения и окончания особого периода в Украине. Проанализированы законодательные определения понятия «особый период». Исследована судебная практика и подчеркнута проблематика понимания понятия особого периода и временных границ его действия. Подчеркнуто, что в Украине существует две правовые формы функционирования страны в сфере обороны, это функционирование страны в мирное время и в особый период.

Раскрыта правовая природа «особого периода», определены соответствующие составляющие, основания его введения и время окончания. Раскрыто содержание правового режима «военное положение», и понятий «время мобилизации», «военные формирования». В частности, подчеркнута, что понятие «время мобилизации» может иметь две разные смысловые нагрузки, и значение этого понятия для определения временных границ особого периода. В работе обосновывается период продолжительности особого периода, анализируются его составляющие, определены временные границы особого периода. Проанализированы законодательные понятие военного положения, подчеркнута разницу между понятиями военное время и правовой режим военного положения, их соотношение с пониманием продолжительности и распространения особого периода. Исследованы и определены момент начала действия режима военного положения и правовая основа его введения.

Определено значение объявления Верховной Радой Украины состояния войны для начала особого периода. Указано также, что восстановительный период после окончания военных действий не может наступить в стране если не было военного времени.

Исследовано и проанализировано понятие «органы военного управления», «Вооруженные Силы Украины», «военные формирования».

Исследованы также понятие «вооруженной агрессии» и действия которые считаются вооруженной агрессией, как основание для введения особого периода.

Сделан вывод, что «особый период» начинается с момента обнародования Указа Президента Украины «О мобилизации», а окончанием будет полное выполнение Указа Президента Украины «О демобилизации».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: восстановительный период, военное положение, демобилизация, Вооруженные Силы Украины, мобилизация, особый период, военные формирования.

TERMINOLOGICAL DEFINITION OF THE CONCEPT "SPECIAL PERIOD" AND ITS APPLICATION

Shkuropatskyi Oleksandr,

associate Professor, Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University,
str. Pushkinska, 77, Kharkiv, Ukraine
e-mail: shkuropatskyi@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4679-7292>

Mekheda Vladislav,

teacher of chair, Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University,
str. Pushkinska, 77, Kharkiv, Ukraine
e-mail: mekhedavd@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2160-3738>

Pashchenko Yevhen,

teacher of chair, Military Law Institute
Yaroslav Mudryi National Law University,
str. Pushkinska, 77, Kharkiv, Ukraine
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

ANNOTATION: the paper investigates some of the problem aspects of regulatory and legal regulation of the introduction and termination of a special period in Ukraine. Legislative definitions of the concept "special period" are analyzed. The judicial practice is investigated and the problems of understanding the concept of a special period and the time limits of its action are emphasized. It is underlined that in Ukraine there are two legal forms of functioning of the country in the field of defense, a peacetime and a special period. The legal nature of the "special period" is revealed, the relevant components, the grounds for its introduction and the time of its termination are determined. The content of the legal regime "martial law", and the concepts of "mobilization time", "military formations" is disclosed. In particular, it is emphasized that the concept of "mobilization time" can have two different meanings, and the meaning of this concept for determining the time limits of a special period. The paper substantiates the period of duration of the special period and analyzes the components that determine and are covered by the time boundaries of the special period. The author analyzes the legal concept of martial law, emphasizes the difference between the concepts of wartime and the legal regime of martial law, and their relationship with the understanding of the duration and spread of the special state. The moment of the beginning of the martial law regime and the legal basis for its introduction are investigated and determined. The work substantiates the period of the duration of a special period.

The significance of the Declaration by the Verkhovna Rada of Ukraine of a state of war for the beginning of the special period is determined. It is also stated that the recovery period after the end of hostilities cannot occur in a country in which there was no wartime.

The concept of "military authorities", "Armed Forces of Ukraine", "military formations" is investigated and analyzed.

The concept of "armed aggression" and actions that are considered armed aggression as the basis for the introduction of a special period are also studied.

It is concluded that the "special period" begins with the publication of the Decree of the President of Ukraine "On Mobilization", and the completion will be the full implementation of the Decree of the President of Ukraine "On Demobilization".

KEY WORDS: recovery period, military status, demobilization, the Armed Forces of Ukraine, mobilization, special period, military formations.

Метою написання статті є аналіз положень діючого законодавства України про наявність правових підстав дії в умовах сьогодення «особливого періоду» в Україні. Написання статті обґрунтовується необхідністю з'ясування та в подальшому можливого впровадження єдиного трактування наявності «особливого періоду» в умовах сьогодення оскільки це прямо впливає на соціальні гарантії, що надаються особам та на кваліфікацію адміністративних та кримінально караних правопорушень.

Наукові дослідження щодо тлумачення поняття «особливий період» залишилися поза увагою науковців. Окремим аспектам тлумачення тривалості особливого періоду в Україні та формування правової позиції приділив увагу Верховний Суд.

Так, Верховний Суд у листі від 13.07.2018 р. № 60-1543/0/2-18 висловив свою позицію про те, що «особливий період діє в Україні з 17.03.2014 р., після оприлюднення Указу Президента України від 17.03.2014 р. № 303/2014 «Про часткову мобілізацію». Президент України рішення про переведення державних інституцій на функціонування в умовах мирного часу не приймав.»

З самого початку необхідно зазначити, що відповідно до чинного законодавства яке регулює оборону України в Україні існує лише дві правові форми функціонування країни в сфері оборони, це мирний час та особливий період.

До роз'яснень Верховного Суду про наявність особливого періоду в Україні було висвітлено у Постанові Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 30.06.2015 р., (справа № 21-112a15) щодо не обмеження «особливого періоду» лише часом на мобілізацію, однак не зважаючи на вказане рішення частина судів вказують на відсутність «особливого періоду» поза «строками проведення мобілізації» [1].

Так, ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 04.02.2016 р. (справа № 826/18425/15) визначено, що дія «особливого періоду» обмежується строками, встановленими для проведення мобілізації, або часом, протягом якого діє воєнний стан і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. А в умовах відсутності рішення про оголошення війни або мобілізації, чи закінчення строків, встановлених для проведення мобілізації, особливий період не діє.

У зазначеному рішенні, судом зроблено висновок, що «особливий період» в Україні діяв відповідно до виданих Указів Президента України «Про часткову мобілізацію» з 18.03.2014 р. по 02.05.2014 р., з 07.05.2014 р. по 21.06.2014 р., з 24.07.2014 р. по 07.09.2014 р. та відповідно з 20.01.2015 р. по 22.08.2015 р., а починаючи з 23.08.2015р., «особливий період» в Україні не діє [2].

Слід зазначити, що вказана судова практика виникла у зв'язку з неповним розумінням правової природи особливого періоду та такого поняття як мобілізація.

У законодавстві України закріплено декілька визначень «особливого періоду», а тому для повного розуміння наявності чи відсутності його в умовах сьогодення необхідно зробити аналіз діючих норм.

Так, ст. 1 Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. (зі змінами) цей термін тлумачить наступним чином: особливий період - період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [3].

Більш ширше визначення міститься у ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», відповідно до якого: особливий період - період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [4].

Статтею 1 Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони» визначено: особливий період - у значенні, визначеному в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Для цілей цього Закону не відноситься до особливого періоду відбудовний період після закінчення воєнних дій [5].

Вказана норма повертає нас при визначенні терміну «особливий період» до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Судова практика у якій зазначається про відсутність особливого періоду виникла у зв'язку з неповним розумінням суті правової природи «особливого періоду».

Так, відповідно до норм Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку» можливо визначити відповідні складові «особливого періоду» зокрема:

- період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій;

- виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

В умовах сьогодення, неоднозначність тлумачення, терміну «особливого періоду» в Україні виникає саме через заключну частину визначення у якій зазначено, що: «особливий період охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій».

Однією із основних причин невірної тлумачення відсутності особливого періоду є хибна думка, що у визначенні надано виключний перелік складових, які охоплює особливий період. Крім того, однією із проблем неоднозначного на даний час тлумачення наявності чи відсутності «особливого періоду» є відсутність офіційного закріпленого визначення – «час мобілізації».

Поняття «час мобілізації» може мати два різні змістовні навантаження.

У першому випадку «час мобілізації» - строки здійснення заходів щодо мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, системи забезпечення життєдіяльності населення на функціонування в умовах особливого періоду. Тобто при такому

трактуванні поняття «час мобілізації» він обмежений строками, встановленими для проведення мобілізації.

У другому випадку «час мобілізації» - проміжок часу з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації до повного виконання Указу Президента України «Про демобілізацію».

Вказане питання залишається відкритим та законодавець чітко нам не дає відповіді на нього.

Автори вказаної статті наполягають на тому, що у контексті визначення «особливого періоду» «час мобілізації» - це проміжок часу з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації до повного виконання Указу Президента України «Про демобілізацію», тобто час коли країна знаходиться у «мобілізованому» стані.

Враховуючи визначення часу мобілізації якого ми у подальшому будемо притримуватись у вказаній статті необхідно зазначити, про хибність думки, що спостерігається при тлумаченні часу дії «особливого періоду» в частині обмеження його лише строком виконання Указу про мобілізацію, вказане доводить норма ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [6].

Так, вимогами ч. 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено вичерпний перелік видів військовою служби. Зокрема, одним із видів військової служби є: «військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період».

Отже, з даного виду військової служби можливо зробити висновок, що «особливий період» продовжується після завершення комплексу дій пов'язаних з мобілізацією (строку виконання Указу Президента України «Про часткову мобілізацію») зокрема, особи, які призвані за мобілізацією продовжують службу після строку проведення останньої, тобто строку виконання Указу Президента України «Про часткову мобілізацію».

Встановлення часу дії «особливого періоду» можливо лише шляхом комплексного аналізу діючих правових норм, які регулюють оборонну сферу нашої держави.

Перехід країни до особливого періоду пов'язаний з забезпеченням оборони України коли існує небезпека збройної агресії або безпосередньо сама збройна агресія. Саме за рахунок таких двох варіантів розгортання подій виникнення загрози Україні законодавцем і зазначається, що особливий період настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях. Тобто, при першому варіанті розвитку подій особливий період настає з моменту мобілізації, тобто коли можлива збройна агресія відносно України, але вона ще не відбулась (в умовах сьогодення обмеження лише проведенням мобілізації є політичним питанням). У другому варіанті особливий період настає з моменту введення правового режиму воєнного стану у разі безпосередньої збройної агресії щодо України.

Так, розглянемо перший випадок коли особливий період настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію, для визначення часу дії особливого періоду за таких умов необхідно більш чіткого усвідомлення, визначення самого терміну мобілізація.

У відповідності до вимог ст. 1 Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку» визначено, що:

мобілізація - комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано [4].

Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Зміст мобілізації становить:

- переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду;
- переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Аналіз наведеного дозволяє зробити висновок, що мобілізацію за своєю суттю є комплексом планомірних заходів з переходу від «мирного часу» до «особливого періоду», після завершення яких економіка країни, підприємства, установи і організації починають функціонувати в умовах особливого періоду, а Збройні Сили України, інші військові формування, Оперативно-рятувальні служби цивільного захисту переходять на організацію і штати воєнного часу.

Як приклад пунктом 5 Указу Президента України «Про часткову мобілізацію», затвердженого Законом України № 113-VIII від 15.01.2015 р. постановлено Кабінету Міністрів України:

перевести національну економіку України на функціонування в умовах особливого періоду в обсягах, що гарантують безперебійне забезпечення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань України під час виконання покладених на них завдань, привести визначені галузі, підприємства, установи та організації у ступінь «ПОВНА ГОТОВНІСТЬ»;

установити з метою мінімізації негативних наслідків для економіки держави обмеження під час виконання мобілізаційних завдань та довести їх до визначених суб'єктів національної економіки, які переводяться на функціонування в умовах особливого періоду, з введенням ступеня «ПОВНА ГОТОВНІСТЬ» [7].

Таким чином, на час закінчення строку проведення мобілізації ступінь «ПОВНА ГОТОВНІСТЬ» вважається введеною.

Крім того, у відповідності до вимог п. 4 Указу Президента України «Про часткову мобілізацію», затвердженого Законом України № 1126-VII від 17.03.2014 р. Збройні Сили України та інші військові формування переведені на організацію та штати воєнного часу [8].

У відповідності до вимог ч. 8. ст. 4 Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку» встановлено, що з моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій [4].

З вищенаведеного можливо зробити висновок, що мобілізація це лише перехід до особливого періоду, що законодавець вказав, що особливий період охоплює час мобілізації з метою зарахування до часу «особливого періоду» часу виконання Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» (тобто перехідного для держави періоду від функціонування в умовах «мирного часу» до функціонування в умовах «особливого періоду»).

Також законодавчо закріплене підтвердження існування «особливого періоду» і після часу виконання мобілізаційних заходів прослідковується у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» [6].

Так, п. 8 ст. 26 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено, що під час дії особливого періоду з військової служби звільняються військовослужбовці:

- 1) з моменту оголошення мобілізації до часу, визначеного пунктами 2 або 3 цієї частини;
- 2) під час воєнного стану;
- 3) після прийняття рішення про демобілізацію.

Вказаною нормою Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» чітко охоплено проміжок часу «особливого періоду» від оголошення рішення про мобілізацію до введення воєнного стану або до прийняття рішення про демобілізацію.

Аналогічний висновок можливо зробити з аналізу ст. 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зокрема, частина 17 та 18 визначає, що

- особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію військовослужбовцям надаються відпустки, передбачені частинами першою, шостою та дванадцятою цієї статті, і відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин. Надання військовослужбовцям відпусток, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу. Відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин військовослужбовцям надаються із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів [9].

- в особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів [9].

У другому випадку особливий період настає з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях.

Безпосередньо поняття воєнного стану надано у Законі України «Про оборону України» та Закону України « Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до статті 1. Закону України « Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У ст. 1 Закону України «Про оборону України» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

Як бачимо різниця між вказаними визначеннями полягає в тому, що поняття передбачене Законом України «Про правовий режим воєнного стану» розширене таким суб'єктом як військові адміністрації та передбачено такий вид діяльності як відсіч збройної агресії, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Правова основа введення воєнного стану окреслена у ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якої «Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.»

Момент початку дії режиму воєнного стану можемо визначити зі ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» яка визначає порядок введення воєнного стану. Так режим воєнного стану вводить в країні з моменту набрання чинності законом яким затверджено указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, вказаний закон офіційно оприлюднюється разом із Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Хибність твердження, що в визначенні «особливого періоду» яке надано законодавцем міститься виключний перелік часу який охоплює особливий період підтверджується відсутністю у вказаному часі часу воєнного стану. Необхідно зазначити, що воєнний час та правовий режим воєнного стану різні поняття.

Крім того, вважаємо, що особливий період може настати не тільки з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях ай з моменту початку воєнного часу.

Стан війни відповідно до статті 85 Конституції України оголошується Верховною радою України за поданням Президента України, вказане подання вносить президент керуючись статтею 106 Конституції України. Необхідно також зазначити, що оголошення стану війни має більш суттєве значення саме для норм міжнародного права, оскільки передбачає собою окрім правової ще й дипломатичну процедуру. Фактично введення стану війни є офіційним, в установленому порядку, повідомленні однією державою іншої про припинення між ними миру та перехід у стан війни.

Конституцією України передбачено різні процедури щодо введення стану війни (п. 9 ст. 85 Конституції України) та введення правового режиму воєнного стану (п. 31 ст. 85 Конституції України).

При розкритті етапів які охоплює особливий період, необхідно висвітлити час який зараховується законодавцем до часу особливого періоду це воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Вказані часові проміжки тісно пов'язані, та відбудовний період після закінчення воєнних дій не може настати в країні у якій не було воєнного часу.

У ст. 4 Закону України «Про оборону України» зазначено, що у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

Органи державної влади та органи військового управління, не чекаючи оголошення стану війни, вживають заходів для відсічі агресії. На підставі відповідного рішення Президента України Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями розпочинають воєнні дії.

З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни.

Так, з ч. 3 ст. 4 Закону України «Про оборону України» можемо визначити момент початку та закінчення воєнного часу, зокрема «з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни».

Також під час висвітлення питання моменту настання воєнного часу необхідно приділити увагу можливості передбаченої ст. 4 «Про оборону України» настання воєнного часу з моменту фактичного початку воєнних дій. Воєнні дії відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про оборону України» починаються Збройними Силами України до початку оголошення стану війни на підставі відповідного рішення Президента України. При цьому вказана частина статті містить обов'язок для органів державної

влади та органів військового управління, які зобов'язані не чекаючи оголошення стану війни, вживати заходів для відсічі агресії. Тобто, законодавець з одного боку зобов'язав органи державної влади та органи військового управління не чикаючи оголошення стану війни вживати заходів для відсічі агресії, але Збройні Сили України та інші військові формування можуть діяти лише на підставі відповідного Указу.

Для того, щоб встановити з якого часу ж почнуться воєнні дії, тобто розпочнеться воєнний час який входить до особливого періоду необхідно визначити поняття «органи військового управління», «Збройні Сили України», «військові формування», вказані поняття не є настільки загальновідомими як поняття органи державної влади.

Відповідно до Закону України «Про оборону України» органи військового управління - Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації;

Також у Законі України «Про оборону України» мається визначення військового формування, відповідно до якого військово формування - створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій;

Поняття та структуру збройних сил можемо визначити з Закону України «Про Збройні Сили України».

Згідно ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України - це військово формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

У ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України» вказана структура Збройних Сил України, відповідно до якої Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління;

Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України як орган управління міжвидовими та міжвідомчими угрупованнями військ (сил).

Види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;

з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України;

окремий рід військ - Високомобільні десантні війська Збройних Сил України;

окремий рід сил – Сили спеціальних операцій Збройних Сил України.

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

Тобто, як бачимо з вказаних визначень законодавцем покладено на суб'єктів обов'язок вживати заходи для відсічі агресії, але основний захід який належить до їх суті, тобто воєнні (бойові) дій, вони можуть розпочати лише після відповідного указу Президента.

Вказане невід'ємно пов'язано зі ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборону України» відповідно до якої у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни.

Вказаною частиною статті Президенту України надано право і одночасно на нього покладено обов'язок у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну прийняти рішення передбачені у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборону України». З урахуванням структури вказаної статті Президент України надано можливість вибирати альтернативні варіанти залежно від обставин збройної агресії та(або) політичної волі.

Наприклад з урахуванням, що на даний час проходить збройна агресія проти України президентом у 2014 році прийнято рішення про проведення мобілізації, 26.11.2018 оголошено правовий режим воєнного стану.

Про наявність збройної агресії проти України можемо зробити висновок з розгляду положень Закону України «Про оборону України» яким передбачено, що збройна агресія - застосування іншою державою

або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
- засилення іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим в абзацах п'ятому - сьомому цієї статті діям, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;
- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених в абзацах п'ятому - восьмому цієї статті;
- застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів.

Про вчинення на даний час збройної агресії проти України можливо зробивши висновок навіть дослідивши Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», вказаним законом закріплений факт перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав в супереч встановленого законом порядку та окупації частини території України. Вказані дії іншої держави підпадають під поняття «збройна агресія проти України».

У пункті 2 статті 13 Закону України Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» вказано, що цим Законом Верховна Рада України відповідно до пункту 9 частини першої статті 85 Конституції України схвалює рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, що приймається відповідно до пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України, для відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях і забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Отже, з моменту вступу у силу Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» Збройні Сили України разом з іншими військовими формуваннями зобов'язані розпочати воєнні дії для відсічі і стримування збройної агресії. Тобто у зв'язку початку воєнних дій на даний момент в Україні настає воєнний час.

Також, необхідно розкрити поняття частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Необхідно зазначити про те, що вказаний період може настати лише після проведення воєнних дій. Тобто з урахуванням положень ст. 4 Законом України «Про оборону України» оскільки початок воєнних дій є фактичним початком воєнного часу відбудовний період настає після воєнного часу.

Але ми вважаємо, що при будь якому з варіантів настання «особливого періоду» проводитиметься мобілізація, тобто при введення режиму воєнного стану чи фактичному початку воєнних дій Збройним Силам України та іншим військовим формуванням необхідно перейти на штат воєнного часу, а підприємствам установам та організаціям на функціонування в умовах особливого періоду, оскільки продовження функціонування їх у режимі мирного часу не забезпечить нормального функціонування країни. Тобто весь проміжок часу після оголошення рішення про мобілізацію Збройні Сили України та інші військові формування передуватимуть на штаті воєнного часу а підприємства установи та організації будуть функціонувати у режимі особливого періоду. Єдиною правовою основою повернення до порядку функціонування у мирний час є проведення демобілізації.

Тобто, початок відбудовного періоду збігається з дати видання Указу Президента України «Про демобілізацію». Особливий період після видання вказаного Указу триває до завершення заходів щодо демобілізації тобто переходу підприємств установ та організацій на функціонування в умовах мирного часу і Збройні сили України та інші військові формування на штат мирного часу.

Отже, слід прийти до висновку, що «особливий період» розпочався в Україні з моменту оголошення «мобілізації», а тому необхідно визначити і час закінчення дії «особливого періоду».

Перш за все необхідно зазначити, що особливий період не закінчиться після закінчення строку дії правового режиму воєнного стану, оскільки єдиною підставою для переходу з особливого періоду на мирний час є процес демобілізації. Також, вважаємо, що твердження про те, що «особливий період» за таких умов закінчиться Указом Президента України «Про демобілізацію» є хибним.

Повертаючись до закріпленої п. 8 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» норми, можливо зробити висновок, що «особливий період» буде діяти і після оголошення рішення «Про демобілізацію» [6].

Вважаємо, що у будь-якому випадку, незалежно від підстав початку дії особливого періоду, моментом закінчення «особливого періоду» є момент повного виконання Указу Президента України «Про демобілізацію». Оскільки демобілізація - комплекс заходів, рішення про порядок і терміни проведення яких приймає Президент України, спрямованих на планомірне переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - на організацію і штати мирного часу. Тобто, лише після повного виконання Указу Президента України «Про демобілізацію» у строк який вказаний у зазначеному Указі, економіка країни, підприємства, устами та організації перейдуть на функціонування в умовах мирного часу, а Збройні Сили України, інші військові формування, Оперативно-рятувальні служби цивільного захисту - на організацію і штати мирного часу.

Як підсумок можливо зробити висновок, що «особливий період» розпочався з 17.03.2014, а саме з моменту оприлюднення Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» і триває до сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 30.06.2015, (справа № 21-112a15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46570780> // (дата звернення: 17.10.2019).
2. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 04.02.2016 (справа № 826/18425/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55514762> (дата звернення: 17.10.2019).
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print> (дата звернення: 16.10.2019).
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Відомості Верховної ради України. 1993. № 44. ст.416. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 17.10.2019).
5. Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони: Закон України від 12.05.2016 № 1356-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1356-19/print> (дата звернення: 16.10.2019).
6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print> (дата звернення: 17.10.2019).
7. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України, затверджений Законом України від 15.01.2015 № 113-VIII. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15/2015> (дата звернення: 18.10.2019).
8. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України, затверджений Законом України від 17.03.2014 № 1126-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014> (дата звернення: 17.10.2019).
9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/print>. (дата звернення: 18.10.2019).

REFERENCES

1. Postanova Kolegii suddiv Sudovoi palaty v administratyvnyh spravah Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30.06.2015 (sprava № 21-112a15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46570780> // (data zvernennya: 17.10.2019).
2. Ukhvala Kyivskogo apeliatsiinogo administratyvnogo sudu vid 04.02.2016 (sprava № 826/18425/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55514762> (data zvernennia: 17.10.2019).
3. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 № 1932-XII (zi zminamy ta dopovnenniamy). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print> (data zvernennia: 16.10.2019).
4. Pro mobilizatsiinu pidgotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy vid 21.10.1993 № 3543-XII. Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy. 1993. № 44. str.416. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (data zvernennia: 17.10.2019).
5. Pro osoblyvosti zdiisnennia zakupivel tovariv, robit i poslug dlia garantovanogo zabezpechennia potreb oborony: Zakon Ukrainy vid 12.05.2016 № 1356-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1356-19/print> (data zvernennia: 16.10.2019).
6. Pro viiskovyi obov'iazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2232-XII (zi zminamy ta dopovnenniamy). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/print> (data zvernennia: 17.10.2019).
7. Pro chastkovu mobilizatsiiu: Ukaz Prezidenta Ukrainy, zatverdzhnyi Zakonom Ukrainy vid 15.01.2015 № 113-VIII. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15/2015> (data zvernennia: 18.10.2019).
8. Pro mobilizatsiiu: Ukaz Prezidenta Ukrainy, zatverdzhnyi Zakonom Ukrainy vid 17.03.2014 № 1126-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014> (data zvernennia: 17.10.2019).
9. Pro sotsialnyi i pravovyi zahyst viiskovosluzhbovtstv ta chleniv ih semei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII (zi zminamy ta dopovnenniamy). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/print> (data zvernennia: 18.10.2019).